

Van maatschappij-beschouwing naar beleidsnota

J. Bank

- 62 'Partijen als leveranciers van beleidsopties' droeg het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen mij op te beschrijven en te analyseren. Ik neem de vrijheid om deze aan het midden- en kleinbedrijf ontleende terminologie aldus te vertalen of te interpreteren: Hoe hebben politieke partijen in Nederland in de (eerste) eeuw van hun bestaan de inrichting van het staatsbestuur beïnvloed met hun beginselen en ideeën? Welke is de aard van hun beïnvloeding? Binnen de beperkingen van het prae-advies zal ik deze vraag globaal trachten te beantwoorden. Een eerste antwoord, namelijk het streven van partijen naar een zo groot en langdurig mogelijke verkiesbaarheid van vertegenwoordigers in het parlement, wordt hier overgeslagen. De politieke partij wordt hier niet in het licht geplaatst van haar functie als kiesvereniging, het prae-advies richt zich op de wijze van ideële beïnvloeding. De historische leidraad daarin is de geschiedenis van de sociaal-democratie; het arbitraire van deze keuze hoop ik te kunnen reduceren door de overtuigingskracht van de veronderstelling, dat een partij, die in haar aanvang de staat slechts omhelsde om haar te overwinnen en geleidelijk aan die staat is gaan beschouwen als het voertuig van maatschappelijke hervormingen om haar tenslotte te verdedigen als een waarborg van het behoud van uit het reformisme geboren resultaten, het scherpste bewijs kan leveren van de geschiedenis van de relatie van partij tot overheid in de categorie van 'beleidsopties'. Die ontwikkeling is hier de kern waaraan die van andere, oudere zowel als jongere partijen zullen worden getoetst.

MAATSCHAPPIJ-BESCHOUWING

De Sociaal-Democratische Arbeiders Partij in Nederland van

1894 is niet alleen een initiatief geweest naar Duits voorbeeld, maar behield ook jarenlang de dubbelzinnigheid van de Duitse sociaal-democratie: de ambivalentie van een revolutionaire theorie en een revisionistische praktijk. Deze tweezijdigheid was schriftelijk vastgelegd in het *Erfurter Programm* (1891), waarvan het theoretische gedeelte was geschreven door Karl Kautsky en het praktisch-politieke door Eduard Bernstein. De reformistische voorstellen van de laatste waren bedoeld voor onmiddellijke toepassing en vormden op deze wijze een praktisch contrast met de uitspraken over de wetmatigheid van de ondergang van de kapitalistische maatschappij in het eerste gedeelte. In theorie was er eigenlijk geen gelegenheid voor zulke reformistische activiteiten in de periode die aan de ineenstorting van het kapitalisme voorafging. 'Aangezien deze immers niet door de strijd van de arbeidersbeweging, maar door de ontwikkeling van de maatschappij dichterbij werd gebracht, hing de dagelijkse politieke arbeid van de socialistenvrijwilligers, theoretisch gezien, in de lucht.'¹ Deze dubbelzinnigheid is ook in Nederland door haar lange duur opvallend. De socialistische partij vertoont een hardnekkigheid in het verbaal handhaven van een revolutionair ethos - het Leidse beginselprogramma van de SDAP uit 1912 is een copy van het *Erfurter Programm* - terwijl in de dagelijkse strijd op de niet eens zo lange duur concrete resultaten konden worden bereikt. Dat gold bij voorbeeld voor de gemeentelijke politiek.

De strijd om het algemeen kiesrecht, waaraan de SDAP haar ontstaan in zekere zin te danken had, heeft haar niet van een revolutionaire theorie beroofd. In die zin weerspiegelen de verwezenlijking daarvan en Troelstra's revolutie-poging in hetzelfde jaar 1918 op passende wijze deze dubbelzinnigheid. Is het algemeen kiesrecht de eerste 'beleidsoptie' van de Nederlandse sociaal-democratie - al was de beweging voor dat doel van vroeger datum en van breder omvang dan de partij - de toepassing ervan bond haar meer dan welk ander beginsel ook aan de staat. Op het ogenblik, dat ze in een electoraal volle omvang het parlement binnentrok, was de eerste voorwaarde voor een integratie in het staatsbestuur vervuld. De revolutionaire ervaring van november 1918 is in de partij nadien meer en meer als een negatieve gewaardeerd. Daarom mag men met enige kracht van historische bewijsvoering dat jaar beoordelen als een keerpunt in de geschiedenis van revolutionaire theorie en reformistische praktijk.

Het resultaat van die evaluatie is terug te vinden in de tekst en mo-

tivering van het nieuwe beginselprogramma in 1937 en in het vaste voornemen van de (illegale) SDAP-leiding om bij het einde van de Tweede Wereldoorlog geen herhaling toe te staan van het radicalisme van de Eerste. Op een paradoxale wijze heeft de november-revolutie ook de stoot gegeven tot de ontwikkeling van een praktisch reformisme. De commissie, die in 1920 een rapport opstelde over socialisatie, was voortgekomen uit de overweging van november 1918, dat men plannen moest hebben voor de 'morgen na de overwinning'.² Bij een snelle, zo niet revolutionaire wissering van de machtsverhoudingen zouden de socialisten in staat moeten zijn de socialistische maatschappij concreet in te richten. Van het *Socialisatie-rapport* (1920) naar het *Plan van de Arbeid* (1935) vermeerderd zich het fonds aan concrete voorstellen. Op den duur accepteerde men ook een geleidelijkheid, die de verwezenlijking van het socialisme naar een verderweg gelegen toekomst plaatste; de 'morgen na de overwinning' werd een 'wenkend perspectief'.

Het *Plan van de Arbeid* moge op deze weg geteld worden onder de mijlpalen. Het was in zijn conceptie een poging om de economische stagnatie te doorbreken alvorens een wijziging van de economische structuur te bewerkstelligen. Was eenmaal de conjunctuur herleefd, dan diende deze opleving door structurele maatregelen te worden bestendigd. Ordening was in dit gedeelte het hoofdthema; het was een betrekkelijk nieuwe variant van de socialisatie der productiemiddelen. Uitvoering van het *Plan van de Arbeid* 'brengt nog geen socialisme' schreven de opstellers. 'Voor ons, sociaal-democraten, betekent een Plan van de Arbeid een stap op de weg naar socialisme. Voor vele niet-socialisten is het Plan op zichzelf begerenswaardig, omdat het de concretisering is van door hen vaak uitgesproken wensen.'³ Juist deze mengeling van crisisbestrijding en structuurverandering veroorzaakte in de partij van de opstellers de grootste tegenstand van de kant van socialistische theoretici zoals Sam de Wolff en J. van der Wijk.⁴ De keerzijde van die kritiek is de houding van de SDAP en het NVV; juist met het oog op werving onder 'niet-socialisten' werd in de campagne voor het Plan vanwege partij en vakcentrale alle nadruk gelegd op de stimulering van de conjunctuur.

De commissie, die in opdracht van SDAP en NVV het Plan van de Arbeid heeft uitgebracht, had de hulp kunnen inroepen van het zogeheten Wetenschappelijk Bureau onder directie van ir. H. Vos. Via deze instelling was men verzekerd van de assistentie van

de econoom dr. J. Tinbergen en van andere deskundigen. Door deze expertisecreeg het socialistisch document zijn karakter van beleidsstuk in de crisisbestrijding. Zijn verschijnen en de campagne daaromheen versterkten het beeld van een veranderde ideologie, waarin de staat niet langer uitdrukking is van de klasseheerschappij maar instrument in een economische herstellpolitiek. Planning en staat zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden.

MAATSCHAPPIJ-ANALYSE

65

De stadia waarbinnen de sociaal-democratie van een algemene en revolutionaire theorie tot de verbijzondering van 'beleidsopties' is geraakt, zijn voor wat betreft de ontwikkeling tot 1940 beschreven in een opstel van Hilda Verwey-Jonker voor een feestbundel voor de socialistische voorman Albarda. Het heeft door de kwaliteit van de betoogtrant en door de schaarse historische literatuur over de SDAP de roep gekregen van een klassiek essay. De auteur noemt de door haar beschreven geschiedenis een ontwikkeling van 'maatschappij-beschouwing' naar 'maatschappij-analyse'. Dat proces ziet zij voltrokken in een tijdsbestek van drie generaties. De eerste, de oprichters van de SDAP, was 'theoretisch onschokbaar'; zij dachten en handelden vanuit een collectieve maatschappij- en wereldbeschouwing. De tweede generatie bestempelt zij als 'de generatie van het pathos'. De vertegenwoordigers ervan zijn weliswaar nog steeds overtuigd van de zekerheid en de uitvoerbaarheid van de socialistische opvattingen, maar die zekerheid berust meer op traditie dan op een wetenschappelijk gefundeerde overtuiging of op een onverwoestbaar geloof in de toekomst van de cultuur. Hun socialisme, aldus Hilda Verwey-Jonker, is er meer een van belijdenis dan van geloof.

Van de derde generatie - haar tijdgenoten - zegt ze, dat zij de zekerheid van het socialisme kwijt is. 'Ze vindt een socialistische maatschappijvorm de meest verkieslijke: de redelijkste en de rechtvaardigste, maar ze ziet in de loop van de gebeurtenissen geen enkele waarborg, dat inderdaad die vorm nog eens verwezenlijkt worden zal.' Er bestaat onder hen een sterke behoefte aan wetenschappelijke inventarisatie en studie van wat er op een bepaald terrein aan socialistische opvattingen bestaat. Daarom zijn er nogal wat vooraanstaande SDAP-ers van deze generatie op dergelijke thema's gepromoveerd. 'De derde generatie oordeelt

'voraussetzungslos' en ze heeft een honger naar feiten. Tinbergen die compileert en systematiseert, maar in zijn conclusies uitermate voorzichtig is, mag hier als het meest uitgesproken type gelden.⁵

66

Hilda Verwey-Jonker is tezeer opgegroeid in het wetenschappelijk socialisme om de teloorgang van een maatschappij-beschouwing in dit nieuwe wetenschappelijke socialisme positief te ontvangen. Aan het eind van haar opstel spreekt ze de hoop uit op een herrijzenis van de theorie, die de logische samenhang van het marxisme zou paren aan de lenigheid en strijdbaarheid, die door zovele critici van Marx zijn bepleit. In het decennium na haar geschrift is inderdaad een theorie dominant geworden, maar dan toch een, die meer met 'ethos' kan worden aangeduid dan met rationele maatschappij-beschouwing: het personalistisch socialisme. Er is een opvallend verschil waar te nemen tussen het hooggestemde idealisme, waarmee de heroprichters van de socialistische partij uit de oorlog kwamen, en het concrete reformisme, dat de sociaal-democratische ministers op de 'morgen na de overwinning' trachtten te verwezenlijken; ouderdomsvoorziening, inkomensnivellering via belastingpolitiek en planeconomie.

De na-oorlogse Partij van de Arbeid was een voortzetting van het reformisme, waarvan de basis in de jaren '30 was gelegd. Om een ander beeld te gebruiken, men oogstte wat in dat decennium was gezaaid. De SDAP verbreedde zich in een fusie met andere partijen en groeperingen tot de PvdA. De winst daarvan was niet direct een electorale doorbraak, maar wel nieuwe recruteringsvelden voor het partijkader. De nieuwe partij trok vooral ook leden aan uit een generatie van jongeren, die in de ervaring van de oorlog en dikwijls ook van het verzet de consequentie trokken van een socialistische partijkeuze. In een recente studie over de maatschappelijke herkomst van de Tweede Kamerleden wordt dat ook voor de parlementariërs geconstateerd. Bevestigd wordt, dat de sociaal-democratie sinds 1946 op het punt van de sociale achtergrond van haar parlementaire vertegenwoordigers meer overeenkomst is gaan vertonen met andere partijen.⁶

Leidde de afloop van de Eerste Wereldoorlog tot een sociaal-democratische revolutie-poging, de afloop van de Tweede bracht de socialisten voor een relatief lange periode vast in de regering. Van de eerste na-oorlogse coalitie (het kabinet Schermerhorn-Drees) werd veel verwacht. De SDAP had in tegenstelling tot 1939 sleu-

telposities in het kabinet, haar vertegenwoordigers zouden lang gekoesterde sociale desiderata verwezenlijken. Drees slaagde daar met zijn noodwet ouderdomsvoorziening beter in dan Vos met zijn ordeningsdenkbeelden en taakstellende planeconomie. Deze confrontatie met de realiteit van de coalitie-politiek en de mogelijkheden van wetgeving was overigens niet een van de minste redenen voor de stemming onder katholieke politici ten gunste van een rood-rooms samengaan in de na-oorlogse jaren.

In 1951, nadat de PvdA vijf jaar als regeringspartij was opgetreden verscheen *De weg naar vrijheid*; een product van een partijcommissie, die aan het begin van het nieuwe decennium een schets had moeten ontwerpen van de economische en sociale politiek op langere termijn en van de consequenties van dat beleid voor het maatschappelijke en culturele leven. Dat laatste was een uitbreiding geworden van de oorspronkelijke opdracht van het partijcongres. Op die manier werd duidelijk, dat het nieuwe plan een grotere reikwijdte zou moeten krijgen dan het (sociaal-economische) *Plan van de Arbeid*. Reminiscenties waren er genoeg. De opstellers van *De weg naar vrijheid* vormden een 'plancommissie' onder leiding van ir. Vos; zijn vroegere plaats als hoofdredacteur van het *Plan van de Arbeid* werd nu ingenomen door de directeur van de Wiardi Beckman Stichting, drs. J.M. den Uyl.

Naar de traditie van het *Plan van de Arbeid* is het document van 1951 een 'totaalvisie'; een algehele aanpak van overheidsbeleid. Met drie wetten, een productiewet, een investeringswet en een kredietwet, zou de staat de instrumenten in handen worden gegeven om de productie in de marktsector te reguleren en de arbeidsverhoudingen te ordenen. 'Vrijheid', het einddoel van de aangegeven weg, was een hoedanigheid die mensen zich zouden verwerven door hervorming van het kapitalistische systeem. 'Naast de negatieve kant van de vrijheid: geen beletselen voor de eigen ontplooiing, werd vooral de positieve zijde benadrukt: het zich richten op zelfontplooiing en in evenwichtige mate op dienst aan de gemeenschap in opoffering en verantwoordelijkheid.' Tot de garanties daarvoor behoorde een democratisch staatsgezag. Dat gaf in 1951 het partijcongres aanleiding om uit te spreken, dat de westerse wereld zich ter handhaving van die democratische beginselen teweer moest stellen 'tegen de gevaren van halfslachtigheid, afzijdigheid en defaitisme, die de weerstandskracht van de vrije wereld ondermijnen'.⁷

Het plan, dat in *De weg naar vrijheid* werd geformuleerd, was het

laatste totaalomvattende beleidsstuk, dat de PvdA tot dusver heeft opgebracht. Voortaan zou het formuleren van een algehele 'beleidsoptie' worden overgedragen aan het wetenschappelijk bureau, sinds 1946 de Wiardi Beckman Stichting. Deze arbeidsverdeling in de sociaal-democratie was een stap temeer op de weg naar verwetenschappelijking en differentiatie van de 'beleidsopaties', ook binnen socialistische kring. Zij was, kort gezegd, evenzeer de uitdrukking van de in de jaren '50 afnemende betekenis van de ideologie als van de opkomst van de sociale wetenschappen in de politieke arena.

68

BELEIDSNOTA

Een overzicht van werken, rapporten en notities van de Wiardi Beckman Stichting leert ons, dat dit bureau twee vruchtbare periodes kende: de jaren '50 en het begin van de jaren '60 alsmede de periode na 1970. Het eerst genoemde decennium (met een paar jaren '60 erbij) beslaat globaal genomen de arbeidstijd van de directeur Den Uyl en van zijn opvolger C. de Galan. Een van de hoofdthema's is de industrialisatie en sociaal-culturele ontwikkeling van Nederland, die als het ware regio voor regio wordt geanalyseerd. Socialisme staat in deze rapporten gelijk met industriële en maatschappelijke modernisering. Onder de publicaties vallen op die over *De uitdaging van het atoom*, een studie van 1958 over vreedzame toepassing van kernenergie in Nederland, en die over ruimtelijke ordening en verkeersbeleid, de onderwerpen van de grote urbanisatie in dit decennium. De agendering van studies van de WBS bevat ook leemtes: een ervan is het milieubeleid.⁸

In 1963 verschijnt het eerste rapport in wat een nieuwe reeks moet worden in de traditie van de totale plannen: de studie over *De besteding van de groei van het nationaal inkomen* in de serie *Om de kwaliteit van het bestaan*. Daarna kwamen achtereenvolgens publicaties over de ombudsman, over verbetering van het wonen, over luchtverontreiniging, over een structuurplan voor het basisonderwijs en over verkeersbeleid. In tegenstelling tot de vroegere Plannen mist deze reeks het karakter van een afgeronde maatschappij-analyse gevolgd door een als compleet ervaren beleidspakket. Een van de opstellers, C. de Galan, heeft achteraf het programma van *Om de kwaliteit van het bestaan* getypeerd om zijn sociaal-democratische kenmerken. Hij rekent daartoe onder an-

dere de zorg van de redactie om de kosten ervan bij de opstelling mede te betrekken. 'De rekening wordt er eerlijk bij gepresenteerd, niet alleen in de vorm van uitbreiding van de planning, maar ook van belastingvoorstellen om de collectieve sector te kunnen financieren'. Wetenschappelijke denkbeelden werden snel opgepakt en 'vertaald' in beleidskeuzen, aldus schrijft De Galan. 'In het bijzonder zijn in het geding de theorieën van Galbraith over de 'affluent society' en van Tinbergen over internationale en nationale welvaartsverdeling'.⁹

Deze laatste opmerking, de adaptatie van wetenschappelijke denkbeelden in socialistische kring, is de leidraad geweest in tal van publicaties, die de WBS na 1970 het licht zou doen zien. Aan het begin van die explosie staat het *Gelijkheidsproject*, een initiatief van de opvolger van De Galan als directeur van de WBS, drs. H. van Stiphout. Opnieuw leidt deze conceptie van een politiek-wetenschappelijk onderzoek met de intentie tot beleidsrelevante conclusies niet tot een afgeronde publicatie, maar tot een reeks van studies (twaalf in totaal) over het thema gelijkheid in een aantal beleidssectoren. Opvallend is het ontbreken van economische thema's in de eerste nummers van de serie. Daarin verschilt dit plan - of juister gezegd deze planning - van de voorgaande. Het is het klimaat van de jaren '60, dat in het Gelijkheidsproject wordt weerspiegeld: de lokale democratie, de democratisering van de welzijnssector en van het onderwijs alsmede vormen van inspraak in de ruimtelijke ordening komen aan de orde. Het enige economische thema is dat van arbeiderszelfbestuur, maar ook dat kan beschouwd worden als een punt op de agenda van de jaren '60. Na Cuba en voor Midden-Amerika vroeg even Joegoslavië de aandacht van de linkse intelligentsia.

69

Naarmate het heden dichterbij komt, nemen de publicaties van de WBS in aantal toe. De oude degelijkheid van de rapporten heeft plaats gemaakt voor de verscheidenheid van notities; de veelzijdige commissies die moesten rapporteren voor de ene auteur die vrijuit mag beweren. De Wiardi Beckman Stichting is in de ware zin van het woord een leverancier van 'beleidsopties' geworden en dat niet enkel in de periode van het eerste kabinet-Den Uyl. De versnelling van de druktechnieken is daar een oorzaak van. Het is ook bewust beleid van de toenmalige WBS-directeur, drs. W. Gortzak. Maar beide factoren staan slechts gelijk met het leveren van voertuigen voor de spreiding van de ideeën. Het geloof in de

mogelijkheden van beïnvloeding van maatschappelijke ontwikkelingen door de staat, dat allang niet meer het exclusieve bezit is van de sociaal-democratische partij, heeft deze publicatiedrift in de eerste plaats veroorzaakt.

70

De overheid is in de jaren '60 en '70 volgroeid met deskundigen van allerlei disciplines; het is een groei die eerder kwantitatieve effecten kent (een uitbreiding van het overheidsapparaat) dan kwalitatieve. De nieuwe ambtenaren, die de ministeries bevolken, ontmoeten met hun beleidsnota's geestverwanten in de wetenschappelijke bureau's van de partijen; ze ontmoeten er dikwijls ook zichzelf. De staat heeft haar behoefte aan verwetenschappelijking van het beleid gerealiseerd in nieuwe stafafdelingen op ministeries en in tal van adviesraden, culminerend in de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. De politieke partijen volgen die behoefte op grote afstand in de schepping van arbeidsplaatsen voor stafmedewerkers van Tweede Kamerleden en in de voortaan gesubsidiëerde wetenschappelijke bureau's. Er valt een sterke onderlinge uitwisselbaarheid van ideeën en personen te constateren in deze twee circuits.

De professionalisering van het beleid heeft een partij als de PvdA ook op een andere wijze getroffen. De maatschappij-beschouwing van weleer of de maatschappij-analyse van later lijken definitief te zijn ingeruild voor een verscheidenheid aan notities en voorstellen tot beleidswijziging. De roep om een nieuw Plan van de Arbeid, die in de recente crisisperiode wordt gehoord, is door de verwetenschappelijking van de beleidsvorming gedoemd een nostalgisch verlangen te blijven. De crisisbestrijding, waarom nu bij herhaling wordt gevraagd, heeft een inflatie aan economische plannen ('banenplannen') veroorzaakt. Zelfs het in 1982 verschenen betoog van Paul Kalma, medewerker van de WBS, over *De illusie van de 'democratische staat'* bleek in deze ontwikkeling niet een werkelijk keerpunt. Kalma plaatst tamelijk fundamentele 'kanttekeningen' bij een vaste of vastgelopen sociaal-democratische voorkeur voor staatsinterventie als instrument van reformisme. Zijn nota stond juist door haar fundamentalistisch karakter sterk in de aandacht; de sterkte ervan werd niet in de laatste plaats gevoed door het feit, dat in de nieuwe crisistijd een socialist de vanzelfsprekendheid en reikwijdte van de staatsinterventie ter discussie stelde. Het is bovendien typerend, dat het in dezelfde publicatie opgenomen commentaar afkomstig blijkt van deskundigen; van twee hoogleraren en een hoofdmedewerker in respec-

tievelijk de bestuurskunde, politicologie en het administratieve recht, alsmede van een staatsraad.¹⁰

In dit betoog valt de nadruk op de geschiedenis van de ideeën en programma's van de sociaal-democratie. Zij behoort vergezeld te gaan van een geschiedschrijving van de recruitering van het kader van de sociaal-democratie, dat immers tot de verwetenschappelijking van de 'beleidsopties' heeft bijgedragen. Een aanwijzing hiertoe is te vinden in het eerder genoemde onderzoek naar de maatschappelijke herkomst van de Tweede Kamerleden. In zijn proefschrift constateert Van den Berg, dat aan het eind van de door hem bestudeerde periode (1970) de Tweede Kamer zich in haar samenstelling meer en meer door beroepspolitici gaat kenmerken. Hij bedoelt daarmee, dat de ontzuiling en de democratiseringsbeweging van de jaren '60 de traditie van een vertegenwoordiging van de georganiseerde samenleving, namelijk de verzuilde, heeft beëindigd en doorbroken. De rigide levensbeschouwelijke geslotenheid van het Nederland tussen 1918 en 1960 had in zijn parlement aanleiding gegeven tot een onevenredige kwantitatieve invloed van maatschappelijke organisaties ten koste van het vrije beroep, het ambacht en - ten dele - het bedrijfsleven. Door en na de ontzuiling zijn nieuwe recruiteringsmogelijkheden voor Kamerleden geschapen. Ze vult zich echter niet uit een breder aanbod maar uit het smallere van betrekkelijk bevoorrechte groepen; bevoorrecht 'naar milieu, naar opleiding en naar beroep', oftewel parlementariërs, 'die zich tesamen fulltime, los van maatschappelijke organisaties - en levensbeschouwingen onevenredig bedelend - terugtrekken op het Binnenhof en de Kamer maken tot wat zij nu, aan het begin der jaren tachtig is geworden: de werkplaats van beroepspolitici die hun politieke legitimiteit - bij gebrek aan maatschappelijke worteling - eenzijdig moeten ontlenen aan de effectiviteit waarmee zij problemen oplossen en compromissen sluiten.'¹¹

71

SLOTWOORD

Aan het slot van dit betoog is de specifieke geschiedenis van de sociaal-democratie en de aard van haar beleidsvoorstellen verlaten. Van processen van verwetenschappelijking en professionalisering hebben andere partijen gelijkelijk hun deel gekregen; zij ontvingen ook naar verhouding tot de grootte van hun Kamerfrac-

ties hun part van de staatssubsidie op wetenschappelijke bureau's. Hun voorgeschiedenis moge verschillend zijn, de huidige praktijk van de professionele beleidsvorming heeft het verschil in werkwijze tussen de politieke partijen verkleind.

72

Natuurlijk, de geschiedenis van de confessionele partijen kent een andere oorsprong. Een belichting van de christelijke partij als 'leverancier van beleidsopties' moet beginnen met de constatering, dat haar ontstaan begeleid werd door een samenzang over 'sovereiniteit in eigen kring' of door het subsidiariteitsbeginsel en dat derhalve de confessionele beïnvloeding van het staatsbestuur in de eerste plaats was een bescherming van de eigen levenssfeer van de kerken in de maatschappij en een streven naar een distribuerende overheid, die het particulier initiatief respecteerde en de overheidsgelden rechtvaardig over de verschillende denominaties verdeelde. Maar ook hier heeft de ontzuiling toegeslagen. Het particulier initiatief is steeds meer van zijn kerkelijke oorsprong beroofd geraakt en derhalve sterker een voorwerp van overheidszorg geworden. De geschiedenis van het liberalisme kent analoge verschillen. Het lijkt er echter op, dat de professionalisering van de eerste en tweede macht gelijkelijk de politieke partijen heeft gemaakt tot over het algemeen gediplomeerde leveranciers van beleidsopties.

Stellingen

1.

Wanneer de vraag naar de positie van de politieke partij als 'leverancier van beleidsopties' wordt beantwoord met een specifieke studie van de sociaal-democratie, leidt dat tot een geschiedenis van maatschappij-beschouwing naar maatschappij-analyse naar beleidsnota. Anders gezegd: de verovering van de staatsmacht als middel tot maatschappelijke hervormingen heeft plaats gemaakt voor de wetenschap van de staatsinterventie.

2.

De sociaal-democratie is in dit opzicht deel van een groter proces van verwetenschappelijking en professionalisering van de politieke cultuur. Daaraan zijn ook andere politieke partijen onderhevig. De katholieke partij bijvoorbeeld - die het hoogtepunt van maatschappij-beschouwing eerst in de jaren '30 bereikte, toen

voor het eerst (en voor het laatst) een op neo-thomisme gebaseerd beginselprogramma werd geformuleerd - is evenzeer door deze professionalisering beïnvloed.

3.

Door deze verwetenschappelijking met haar bijverschijnselen als specialisatie en vulgarisatie is planning een van de weinige sectoren, die nog aan inflatie onderhevig zijn. Voor het ene Plan van de Arbeid verschijnen nu tientallen herstel- en banenplannen. De roep om een samenvattend concept is gedoemd een nostalgisch verlangen te blijven.

73

4.

Een studie van de verwetenschappelijking in de beleidsvorming bij overheid en politieke partijen dient samen te gaan met een studie naar de recrutering en professionalisering in beide instituties.

Noten

1. B. Tromp, 'Eduard Bernstein en het revisionisme'. Inleiding van de Nederlandse uitgave van E. Bernstein, *De voorwaarden tot het socialisme en de taak der sociaal-democraten*, (Amsterdam 1981), 14.
2. H. Verwey-Jonker in: *Jr. J.W. Albarda. Een kwart eeuw parlementaire werkzaamheid in dienst van de bevrijding der Nederlandse arbeidersklasse*, (Amsterdam 1938), 342.
3. *Het Plan van de Arbeid. Rapport van de commissie uit N.V.V. en S.D.A.P.*, (Amsterdam 1935), 18.
4. R. Abma, 'Het Plan van de Arbeid en de SDAP'. In: *Vaderlands Verleden in Veelvoud. Opstellen over de Nederlandse geschiedenis*. Deel 2, (Den Haag 1938), 308.
5. Hilda Verwey-Jonker in: *Albarda etc.*, 345-348.
6. J.Th.J. van den Berg, *De Toegang tot het Binnenhof: de maatschappelijke herkomst van de Tweede Kamerleden*, (Weesp 1983), 246.
7. Geciteerd in: A. Peper, J. Tinbergen, Th.J.A.M. van Lier, C. de Galan en H.A. van Stiphout, *Wetenschappelijk socialisme. Over de plannen van SDAP en PvdA*, (Amsterdam 1982), 54.
8. Een volledige bibliografie van publicaties van de Wiardi Beckman Stichting zal in 1984 verschijnen in het Vijfde Jaarboek voor het Democratisch Socialisme.
9. C. de Galan in: A. Peper etc., *Wetenschappelijk Socialisme*, 62.
10. P. Kalma, *De illusie van de 'democratische staat'. Kanttekeningen bij het sociaal-democratisch staats- en democratiebegrip*, (Deventer 1982).
11. J.Th.J. van den Berg, *De toegang tot het Binnenhof*, 259.